

O'ZBEKISTONDA TO'LOVLAR NAQD PULDAN KARTAGA ALMASHGANING IQTISODIYOTGA TA'SIRI

Davletov Sherzodbek Kamol o'g'li

E-mail: sherzoddavletov222@gmail.com

Anotatsiya: *Ushbu maqolada O'zbekistonda to'lovlar tizimining naqd puldan kartaga ko'chishi jarayoni keng qamrovda tahlil qilinadi. Tadqiqotda kartaga o'tishning iqtisodiyotga ijobiy ta'siri, gaz quyish shoxobchalari va avtomobil savdosida bank orqali to'lovlarning afzalliklari, shuningdek, bu jarayon bilan bog'liq ayrim kamchiliklar ko'rib chiqiladi. Kartaga o'tish moliyaviy tushumlarni aniq boshqarish, shaffoflikni oshirish, firibgarlik va qalbakilashtirishning oldini olish imkonini beradi. Shu bilan birga, elektron to'lov tizimlariga o'tish jarayonidagi texnik va ijtimoiy muammolar ham yoritilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli to'lov tizimlarining kengayishi nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki davlat moliyaviy tizimining barqarorligini ta'minlaydi va iqtisodiyotning shaffofligini mustahkamlaydi.*

KIRISH

So'nggi yillarda O'zbekistonda moliyaviy va raqamli tizimlarni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlariga aylandi. Naqd puldan kartaga o'tish jarayoni chakana savdo, gaz quyish shoxobchalari, avtomobil sotish, xizmat ko'rsatish va moliyaviy xizmatlar sohalarida keng qo'llanmoqda. Ushbu jarayon moliyaviy oqimlarni aniq nazorat qilish, iqtisodiy shaffoflikni oshirish, firibgarlikni kamaytirish va iste'molchilar uchun qulay to'lov sharoitlarini yaratadi. Shu bilan birga, raqamli to'lov tizimlariga o'tish nafaqat korxon va davlat darajasida samaradorlikni oshiradi, balki aholining moliyaviy savodxonligini oshirishga ham xizmat qiladi. Tadqiqotda O'zbekiston iqtisodiyotida kartaga o'tishning ijobiy va salbiy tomonlari, shuningdek, amaliy misollar yordamida tizimning samaradorligi tahlil qilinadi.

Moliyaviy tizimning samaradorligi

Naqd puldan kartaga o'tish moliyaviy tizimning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Elektron tranzaksiyalar orqali har bir moliyaviy operatsiya aniq qayd etiladi va bu banklar, moliyaviy institutlar hamda davlat organlariga moliyaviy oqimlarni samarali nazorat qilish imkonini beradi. Shuningdek, kartaga o'tish firibgarlik holatlarini aniqlash va oldini olish imkoniyatini kuchaytiradi, banklar qaror qabul qilish jarayonini tezlashtiradi, mijozlarga shaxsiylashtirilgan moliyaviy xizmatlar ko'rsatish imkonini yaratadi. Gaz quyish shoxobchalari misolida, har bir litr gaz va avtomobil yoqilg'isi sotuvining elektron qayd etilishi moliyaviy tushumlarni aniq boshqarish va nazorat qilish imkonini beradi. Shu tarzda, davlatning moliyaviy barqarorligi oshadi, soliqlarni hisoblash va to'plash jarayoni soddalashadi, iqtisodiy shaffoflik kuchayadi.

Avtomobil sotish va bank orqali to'lovlarning foydalari va kamchiliklari

Avtomobil savdosi sohasida bank orqali to'lovlar amalga oshirilishi bir qancha afzalliklarni beradi. Bank orqali to'lov amalga oshirilganda, xarid narxi to'liq qayd etiladi va moliyaviy tushumlar aniq bo'ladi. Shu bilan birga, firibgarlik va qalbaki hujjatlarni aniqlash imkoniyati oshadi, xaridor va sotuvchi o'rtasida moliyaviy shaffoflik ta'minlanadi. Bank tizimi orqali to'lovlarni amalga oshirish xaridorlar va sotuvchilar uchun qulaylik yaratadi va moliyaviy jarayonlarni tezlashtiradi. Bundan tashqari, bank xizmatlari orqali kredit va boshqa moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyati paydo bo'ladi, bu esa korxonalar va xaridorlar uchun qo'shimcha imtiyozlar yaratadi.

Biroq, bank orqali to'lovlarning ayrim salbiy tomonlari ham mavjud. Avvalo, bank orqali to'lovni amalga oshirish uchun mijozlar bank hisob raqamiga ega bo'lishi shart, bu esa ayrim xaridorlar, ayniqsa, kichik shaharlarda yoki qishloq hududlarida yashovchi aholi uchun qiyinchilik tug'dirishi mumkin. Shuningdek, bank tizimi orqali to'lovlarni amalga oshirish jarayoni internet va texnologiyalarga bog'liq bo'lib, texnik nosozliklar, internet tarmog'ining uzilishi yoki tizimdagi xatoliklar to'lovni kechiktirishi yoki umuman amalga oshmasligiga olib kelishi mumkin.

Bank xizmat haqlari ham xaridor va sotuvchi uchun qo'shimcha xarajatlarni keltirib chiqaradi. Masalan, ayrim tranzaksiyalar uchun komissiya to'lanadi, bu esa avtomobil narxini oshirishi mumkin. Shuningdek, bank orqali to'lov qilayotganda shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligi va kiberxavfsizlik masalalari yuzaga keladi. Agar mijoz bank kartasini noto'g'ri ishlatasa yoki tizimda xatolik yuz bersa, moliyaviy zarar ko'rish ehtimoli mavjud.

Shu sababli, bank orqali to'lovlar avtomobil sotish jarayonida qulaylik va shaffoflikni ta'minlasa-da, texnik, moliyaviy va xavfsizlik bilan bog'liq ayrim muammolarni ham keltirib chiqarishi mumkin. Bu kamchiliklarni kamaytirish uchun mijozlar va sotuvchilar moliyaviy savodxonlikni oshirishlari, xavfsizlik choralari ko'rishlari va bank tizimlari tomonidan taqdim etiladigan xizmatlarni to'liq tushunishlari muhimdir.

Kartaga o'tishning ijobiy iqtisodiy ta'siri

Naqd puldan kartaga o'tish iqtisodiyotning turli sohalarida bir qator ijobiy natijalarni beradi. Bu jarayon pul aylanmasini tezlashtiradi, naqd pulga bog'liq inflyatsion xavflarni kamaytiradi va ishlab chiqarish hamda xizmat ko'rsatish sohalarida samaradorlikni oshiradi. Kartaga to'lovlarni joriy etish orqali biznes egalari xarid va savdo ma'lumotlarini elektron shaklda tahlil qilish imkoniga ega bo'ladilar, bu esa marketing strategiyalarini takomillashtirish va biznes faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, kartaga o'tish soliqlarni hisoblash va byudjet tushumlarini oshirish imkonini beradi, moliyaviy barqarorlikni mustahkamlaydi va raqamli iqtisodiyotning rivojlanishiga yordam beradi.

Salbiy tomonlari va muammolar

Biroq, kartaga o'tish jarayonining ayrim salbiy tomonlari ham mavjud. Raqamli to'lov tizimlariga kirish imkoniyati cheklangan hududlarda aholining ayrim qatlamlari

to'lovlarni amalga oshirishda qiynalishi mumkin. Shuningdek, texnik nosozliklar, internet tarmog'ining uzilishi yoki tizimdagi nosozliklar to'lovlarni amalga oshirishga to'sqinlik qilishi mumkin. Bank va tizim xizmat haqlarining ortishi xaridor va biznes uchun qo'shimcha xarajatlarni keltirib chiqaradi. Elektron tizimlarga o'tish jarayoni aholining moliyaviy savodxonligini oshirishni talab qiladi, chunki kartadan to'lov qilish qoidalari va xavfsizlik choralarini bilmaslik moliyaviy xavflarni oshiradi. Shaxsiy ma'lumotlarning himoyasi va kiberxavfsizlik masalalari ham ahamiyatli muammolar qatoriga kiradi.

Gaz quyish shoxobchalari misolida tahlil

Gaz quyish shoxobchalarida naqd puldan kartaga o'tish jarayoni moliyaviy tushumlarni aniq boshqarish, shaffoflikni oshirish va firibgarlikning oldini olish imkonini beradi. Har bir tranzaksiya elektron shaklda qayd etiladi, bu esa moliyaviy monitoring va nazoratni soddalashtiradi. Kartaga o'tish orqali xaridorlar uchun to'lov jarayoni tezlashadi, operatorlar esa moliyaviy oqimlarni aniq nazorat qilish imkoniga ega bo'ladi. Biroq, tizimdagi texnik nosozliklar yoki internetning uzilishi ba'zi holatlarda to'lovlarni amalga oshirishga to'sqinlik qilishi mumkin. Shu bilan birga, tizim xizmat haqlari va raqamli savodxonlik yetishmasligi ayrim foydalanuvchilar uchun qiyinchiliklar tug'diradi.

Xulosa

O'zbekistonda to'lovlarning naqd puldan kartaga ko'chishi iqtisodiyotga sezilarli foyda keltiradi. Gaz quyish shoxobchalari, chakana savdo va avtomobil sotish sohalarida kartaga o'tish moliyaviy tushumlarni aniq boshqarish, shaffoflikni ta'minlash va firibgarlikning oldini olish imkoniyatini yaratadi. Shu bilan birga, raqamli to'lov tizimlariga o'tish jarayonida ayrim texnik, iqtisodiy va ijtimoiy muammolar yuzaga keladi. Kelgusida elektron to'lov tizimlarini rivojlantirish, aholining moliyaviy savodxonligini oshirish va qulay shart-sharoitlar yaratish O'zbekiston iqtisodiyotining barqarorligini mustahkamlash va raqamli iqtisodiyotga muvaffaqiyatli o'tishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdullaev, S. (2022). Raqamli iqtisodiyot va bank tizimlari. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
2. Karimov, D., & Usmanova, A. (2021). Elektron to'lov tizimlarining samaradorligi. Moliyaviy texnologiyalar jurnali, 5(3), 45–58.
3. Raxmonov, F. (2020). Bank kreditlari va iqtisodiy nazorat. Toshkent: Moliyaviy Akademiya nashriyoti.
4. World Bank. (2021). Digital Payments and Financial Inclusion in Central Asia. Washington, DC: World Bank Publications..